

Konkurrensen i Sverige 2018

Kapitel 9 Bankmarknaden

RAPPORT 2018:1

KONKURRENSVERKET
Swedish Competition Authority

Utdrag

Det här dokumentet innehåller ett utdrag ur Konkurrensverkets rapport Konkurrensen i Sverige (rapportserie 2018:1).

Du kan läsa hela rapporten på vår webbplats

<http://www.konkurrensverket.se/publikationer/konkurrensen-i-sverige-2018/>

9 Bankmarknaden

De största bankerna har vardera runt 4 miljoner privatkunder i Sverige. Det illustrerar att många människor redan i dag är kunder i flera banker. De finansiella marknaderna är internationella. För konsumenterna är det inte alltid uppenbart om tjänsten tillhandahålls av en svensk eller en utländsk bank. De fyra största bankerna har alltså stark ställning i Sverige. I den här rapporten benämns dessa "storbankerna". Storbankerna har alla runt 7–8 tusen anställda i Sverige även om antalet bankkontor skiljer sig kraftigt åt. Tre av bankerna har den absoluta merparten av sina intäkter från Sverige medan den fjärde endast har en fjärdedel här.²²²

9.1 Konkurrenten på bankmarknaden

Konkurrensverket har tidigare identifierat att inträdesbarriärerna på bankmarknaden är stordriftsfördelar, inlåsnings effekter, infrastrukturensamarbeten och regleringar.

Några skäl till storbankernas starka ställning är att de kan erbjuda kompletterande tjänster med tillhörande rabatter och, i vilket fall tidigare, har haft stora kontorsnät. Det ger en potentiell kundbas och minskade distributionskostnader inte minst på marginalen. Därutöver karakteriseras marknaden generellt sett av stordriftsfördelar.

²²² Se vidare Konkurrensverkets rapporter *De svenska storbankskoncernernas olika verksamheter* och *Konkurrensen på den finansiella tjänstemarknaden – inlåning, bolån och fonder*. Båda ingår i Konkurrensverkets rapportserie 2013:4 och 2016:2.

Eventuella inlåsnings effekter försvårar för nya aktörer, och bidrar direkt till låg rörlighet. På bankmarknaden beror den låga rörligheten sannolikt på bristande intresse för och kunskaper om finansiella tjänster, indirekta byteskostnader, transaktionskostnader och inlärningskostnader. Låg kundrörlighet är dock inte enbart ett svenskt problem. Eventuella brister i konkurrensen som beror på låg kundrörlighet är inte nödvändigtvis en konsekvens av konkurrenslagsproblem som Konkurrensverket är rustat för att lösa. Traditionellt sett kan Konkurrensverket bidra till att avhjälpa denna typ av problem med informationsinsatser, i förekommande fall tillsammans med andra myndigheter.

Under de senaste fem åren har ett tiotal klagomål till Konkurrensverket riktats mot bank- och finanssektorn. Klagomålen har främst gällt påstådda samarbeten om priser och lånevillkor. Några av klagomålen gäller bankernas samarbeten om gemensam infrastruktur som Bankomat-tjänster. I några fall klagade mindre eller utländska företag på att de inte hade tillgång till och kunde teckna avtal om normala banktjänster. Ett ärende gällde höga priser på värde-transporttjänster.

Storbankerna är särreglerade när det gäller till exempel kapitaltäckningskrav. Konkurrensverket har varit tveksamt till att svenska banker ska ha högre krav än banker i andra länder eftersom olikformiga krav kan leda till snedvridning av konkurrensen. Konkurrensverket har även avstyrkt förslag om en särskild skatt på finansiell verksamhet, så kallad bankskatt (dnr 682/2016).

9.2 Konsumenterna är orörliga

Storbankernas samlade marknadsandel har minskat på den växande inlåningsmarknaden, från cirka 80 procent i början av

2000-talet till 70 procent 2015. Marknadsandelarna mellan storbankerna har dock varit relativt stabila under samma tid. Även om jämförelsen enligt Konkurrensverkets bedömning underskattar de svenska storbankernas marknadsandelar har Europeiska Centralbanken (ECB) bedömt att koncentrationen är lägre i Sverige än EU-genomsnittet.

Konkurrensverket har tidigare konstaterat att kundtillströmningen till några av de mindre aktörerna med högre inlåningsränta i och för sig har ökat men att dessa fortfarande har små andelar av inlåningen. Det kan konstateras att vissa institut över huvud taget inte marknadsför sin inlåningsverksamhet.

Den höga marknadsandelen för storbankerna trots relativt många verksamma aktörer kan bero på bristande kundrörlighet. Storbankerna verkar också i utgångsläget ha ett stort antal orörliga kunder vilket givetvis beror på att det är de mest lättflyktiga kunderna som först flyttar till nyetablerare.

En nyckel till mer effektiv konkurrens är således att konsumenterna väljer banktjänster mer aktivt än i dag. En prioriterad uppgift för myndigheterna bör vara att fortsätta förenkla kundernas möjligheter att vara kund i flera banker och finansmarknadsföretag och byta utan att det ställer till problem eller medför nackdelar.

9.3 Viktigt med ändamålsenlig reglering

Nya aktörer är beroende av den finansiella infrastrukturen. Det är viktigt att de får tillgång till denna infrastruktur på rimliga villkor, särskilt i verksamheter som har stordriftsfördelar eller nätverks-effekter. En slutsats i en av Konkurrensverkets forskningsrapporter är att infrastrukturensamarbeten ofta är bra när ny teknik och infrastruktur behöver tas fram och växa men att de sett över en längre

tid kan få negativa effekter på konkurrensen²²³. Tillämpningen av konkurrensreglerna liksom reglerna i det nya betaltjänstdirektivet är i sammanhanget av stor betydelse (se vidare kapitel 12).

Regleringen av marknaden kan uppfattas som en balansgång mellan å ena sidan kraven på finansiell stabilitet och å andra sidan konkurrens. Hur dessa två ideal förhåller sig till varandra är en omtvistad fråga och de behöver inte vara oförenliga. Sektorsansvariga myndigheter, i Sverige Finansinspektionen, prioriterar oftast finansiell stabilitet och konsumentskydd.

Den övergripande bilden är att konkurrensen har förbättrats, men att storbankerna fortfarande har en mycket stark ställning vilket påverkar såväl incitamenten till konkurrens som förutsättningarna till nyetablering. Sammanfattningsvis förespråkar Konkurrensverket harmonisering av regelverk i EU och åtgärder som underlättar för konsumenterna att köpa tjänster från flera olika aktörer, inte minst genom en effektiv tillämpning av det nya betaltjänstdirektivet.

²²³ Arvidsson, Niklas (2016) *Framväxten av mobila, elektroniska betalningstjänster i Sverige – En studie av förändring inom betalningssystemet* Konkurrensverkets uppdragsforskningsrapport 2016:4.

10 Kapitalplacering

Hushållen svarar för cirka två tredjedelar av innehavet av fondplaceringar. Hushållens rörlighet, det vill säga deras möjlighet och vilja att välja nya placeringar är viktig för konkurrensen. Konkurrensen försämras om denna kundgrupp är orörlig.²²⁴

10.1 Viktigt att undanröja inträdeshinder

Konsumenternas rörlighet har ökat jämfört med situationen för 15–20 år sedan. Införandet av investeringssparkonton som möjliggör fondbyten utan reavinstbeskattning kan vara en bidragande orsak till att kundrörligheten har ökat. Nyligen har fler företag fått möjlighet att erbjuda investeringssparkonton till konsumenter. Nysparandet är dessutom mera utspritt än det befintliga sparandet.

De små företagen på fondmarknaden kan dock sägas ha en svårare situation på marknaden eftersom de saknar stordriftsfördelar i utgångsläget och har sämre distributionsmöjligheter då de inte kan utnyttja storbankernas distributionsnät.

En forskningsrapport som Konkurrensverket beställt visar att den majoritet av kunder som har fondkonto hos en storbank byter, bevakar och jämför sina fonder mera sällan. De är också mindre priskänsliga.²²⁵ Detta kan bero på de små företagens svårigheter att etablera sig och växa eller tolkas som att storbankerna erbjuder en bättre tjänst.

²²⁴ Se vidare Konkurrensverkets rapporter *Den Svenska fondmarknaden – en fördjupning och Flyttaavgifter på livförsäkringsmarknaden*. Båda ingår i Konkurrensverkets rapportserie 2015:8 och 2016:12.

²²⁵ Lundvall, Karl (2015) *Kundrörlighet på fondmarknaden* Uppdragsforskningsrapport 2015:6.

Rörligheten tenderar att följa börsutvecklingen och konsumenterna byter mest när de är missnöjda för att fondernas värde har sjunkit, till exempel i samband med den ekonomiska krisen 2007–2008. Ett starkt fokus på kortsiktig historisk avkastning med påföljande avyttring av tillgångar när dessa är som minst värda, kan naturligtvis ge en felaktig bild av rörligheten.

Sammantaget verkar konkurrensen på marknaden ha blivit bättre, vilket också framgår av att avgifterna generellt sett har sjunkit något. Konsumenternas priskänslighet förefaller dock fortfarande vara låg. Svårigheten att välja rätt fond ur värdeökningshänseende överskuggar ofta frågor om avgiftens nivå. Sannolikt styrs konsumenterna i högre grad av omedelbart synliga avgifter, som till exempel för rådgivning, än av de löpande osynliga avgifter som dras från avkastningen. Konkurrensverket har därför eftersträvat att skydda jämförelsesajter men har ifrågasatt om konsumenterna verkligen kan ta till sig all den information som numera erbjuds på det finansiella området.²²⁶

Konkurrensverket och Finansinspektionen, som är marknads-
vårdande myndighet på området, arbetar båda för ökad nytta för konsumenterna, men med lite olika utgångspunkter. Konkurrensverkets huvudfokus har legat på att öka konsumenternas möjlighet att välja och byta fonder medan Finansinspektionens fokus är att konsumenterna ska kunna göra välinformerade val.

Dessa olika utgångspunkter återspeglas även i de bägge myndigheternas ställningstaganden i olika frågor, exempelvis inom premiepensionssystemet och vad gäller försäkringsmäklare.

²²⁶ Se vidare Konkurrensverkets remissyttrande över Ds 2017:17 *En ny lag om försäkringsdistribution*, Dnr 352/2017.

Konkurrensverket har motsatt sig automatiska placeringar och har ansett det värdefullt med fler valmöjligheter och möjlighet för pensionspararna att själva välja risknivå. Konkurrensverket har i sammanhanget också framhållit betydelsen av att möjliggöra nyetablering och mångfald på fondmarknaden. Det kan konstateras att koncentrationen är högre inom premiepensionssystemet, som är offentligt styrt och reglerat, än inom övrig fondverksamhet.

Konkurrensverket har även bedömt att ett provisionsförbud skulle leda till att företag som tillhandahåller placeringsprodukter och har egen distribution, till exempel storbankskoncernerna och de stora försäkringsbolagen, kommer att gynnas till förmån för företag utan egen distribution (det vill säga mindre fondbolag). Detta eftersom mindre leverantörer utan eget distributionsnät är mer beroende av att kunna betala provisioner än de större aktörerna.

10.2 Storbankerna har en stark ställning

Jämfört med räntenettet utgör storbankernas intäkter från värdepappersprovisioner en liten andel av intäkterna. Det samlade provisionsnettot som innefattar även till exempel betalningar uppgår till ungefär en tredjedel av bankernas intäkter.

Fondmarknaden har vuxit och därför har det funnits förutsättningar för en positiv utveckling av konkurrensen. Till det bidrar även att marknaden har blivit mera internationell. Det finns många små aktörer på marknaden redan men storbankernas fondbolag har fortfarande en stark ställning, drygt 55 procent av marknaden. Deras marknadsandelar har dock minskat kraftigt från tidigt 2000-tal när dessa hade 80 procent av marknaden.

Storbankskoncernerna är även verksamma inom försäkring, och då framför allt livförsäkringsmarknaden som inte sällan innehåller en

viss sparkomponent. På livförsäkringsmarknaden har storbankerna inte alls lika stark ställning som på andra delmarknader även om den också är koncentrerad, men till andra företag. Storbankerna har drygt 35 procent av marknaden men endast ett av bolagen placerar sig bland de fem största.

10.3 Rörliga konsumenter förbättrar konkurrensen

En grundläggande fråga är om välinformerade konsumenter blir rörliga, tack vare att de är välinformerade? Eller om konsumenter bara informerar sig om de har möjlighet att vara och/eller är rörliga? Eller om rörligheten och kompetensen understödjer varandra växelvis och förutsätter varandra?

Konkurrensverket har hittills inte sett något behov att minska möjligheterna att välja fonder inom ramen för premiepensions-systemet. En förtydligad flytträtt för visst pensionssparande har tvärtom nyligen föreslagits och tillstyrkts av Konkurrensverket. Enligt Konkurrensverket hade det funnits anledning vidga flytträtten till sådana finansiella instrument som ännu inte omfattas av regelverket (dnr 435/2017).

Sammanfattningsvis förespråkar Konkurrensverket att regelverken inom EU harmoniseras, att lagstiftaren underlättar för konsumenter att köpa tjänster från flera olika aktörer, att flytträtten för sparande vidgas och skatteregler möjliggör att flytträtten kan utnyttjas (i kombination med reglerade avgifter, om avgifter över huvud taget ska förekomma i samband med flytt), samt införande av standardiserade mått på sådant som är svårt för konsumenten att jämföra (till exempel avkastning respektive avgifter på fonder).